

Dr. Vinko Zupan:

Jaroslav Vrchlický.

Na predvečer odkritja Prešernovega spomenika se je bila Ljubljana slavnostno odela ter z nešteti trobojnicami pozdravljala odlične goste iz vseh slovanskih krajev, ki so prihiteli k nam, da se poklonijo našemu največjemu pesniškemu geniju. V družbi drugih odličnih Čehov se je tisti dan pripeljal tudi „kralj češke poezije“, Jaroslav Vrchlický v našo Ljubljano kot zastopnik češke Akademije in društva čeških pisateljev „Máj“. Takrat se je Vrchlický prvič seznanil osebno z našim Aškercem. Isti večer je šel v Mestni dom poslušat predavanje dr. Ivana Prijatelja „o drami Prešernovega duševnega življenja“. In ko so drugega dne spomenik odkrili, je položil Jaroslav Vrchlický v imenu Akademije na vznožje spomenika lovorov venec ter je v slavnostnem razpoloženju zložil našemu Prešernu sonet, ki je bil objavljen z Aškerčevim prevodom vred prvič v Slov. Narodu (16. septembra 1905). V Slovanskem Prehledu¹ je objavil pesnik tudi vtiske svojega bivanja v slavnostnih dneh v Ljubljani pod naslovom „Den Prešernův“ s sliko Prešernovega spomenika v trenutku odkritja. Z optimizmom gleda pesnik na bodočnost našega malega naroda, ko vidi in sliši vse to veliko, iskreno navdušenje; a ne zapira oči pred hibami in pristavlja, da je imela slavnost le preveč izključno narodni značaj: govorniki so bili le politiki — literati in literarni historiki niso prišli do besede; o Prešernu se je govorilo le malo, edina izjema je bila Prijateljevo predavanje.

Od tiste dobe tudi datira zanimanje češkega velikega pesnika, ki je poznal vse literature kulturnih narodov, za našo literaturo in posebno za poezijo Aškerčevo. V navedenem letniku Slov. Přebleda so na str. 198. objavljene tri Aškerčeve pesni v njegovem mojstrskem prevodu: „Brodnik“, „Grešnik“ in „Hafiz in poulična mladež“. Več njegovih prevodov iz Aškerca je izšlo tudi v „Květih“. O. Wagner izraža v Slov. Přebledu (1905, str. 307) nado, da prav kmalu dobimo iz peresa slavnega mojstra lep izbor Aškerčeve poezije. Ta zbirka pa ni izšla; pesnika je pač presenetila bolezen, ki ga je napadla že pred štirimi leti. Od te dobe je bilo vse njegovo življenje le počasno umiranje.

¹ VIII. let. (1905.) str. 5—9.

Sedem let je, kar so spojili ožji stiki Vrchlickega tudi z našim narodom. Ravno čez sedem let, na isti dan, ko je stopila njegova noga na slovenska tla — 9. septembra zvečer — je nehalo biti to srce, ki je objemalo ves svet. Že 10. junija letos pa je bil nagloma odšel s tega sveta njegov slovenski prijatelj Anton Aškerc.

Ne da bi hotel primerjati našega Aškerca z velikanom Vrchlickim, a par paralel je, ki se vsiljujejo kar same po sebi. Aškerc je bil lirično-epična natura, najboljši v baladah in romancah, isto lahko trdimo o Vrchlickem. Oba sta v prvi vrsti pesnika misli, refleksivni naturi; seveda Vrchlický je tudi vroč senzualistični erotik, kar Aškerc ni. Oba sta v svojih sujetih segla daleč preko mej, ki so do takrat bile navadne v domači poeziji, odprla sta poeziji ves široki svet. Oba sta tudi v obledeli pesniški jezik prinesla nove, sveže krvi. Oba sta vedno in povsod poudarjala svoje svobodomiselno svetovno naziranje modernega človeka devetnajstega stoletja. Oba sta pri svojih prvih nastopih naletela na hud odpor: Vrchlický od strani stare rodoljubne šole radi kozmopolitizma in od moralistov radi antičnega senzualizma, Aškerc radi svoje svobodomiselnosti; a takoj ob nastopu ju je pozdravila mladina kot prava velika pesnika. Oba pa je tudi zadela tragika konflikta „Otec in sinov“, stare in mlade generacije: „moderna“ je v sicer poštemen namenu, a brezobzirno pri obeh narodih nastopila proti njima in ju globoko užalila in ozlovoljila. V resnici pa velja tudi obema očitek gostobesednosti, pomanjkanja ekonomije, konciznosti v pesniškem izražanju. Gotovo, da so ju take sodbe ozlovoljile, a glavni vzrok njuni osamljenosti in resignaciji je bilo ono, kar mora pretrpeti skoro vsak umetnik, vsak človek, ki sega nad povprečnost: živeti sta bila prisiljena v filistrskem ozračju, v ozkih razmerah, ki so pri majhnih narodih še mnogo hujše, nego pri velikih.

Značilna je v tem pogledu misel, ki jo izraža češki pesnik v sonetu na Prešerna¹:

Ovenčan s slavo dvigaš se iz gneče.
Dnes Tvojo pesem Ti na čast pojó!
Kaj bilo mar jim, ko skrbi moreče
vihrale so nekđaj ti nad glavó?

Pa vseh poetov je usoda to,
da kruh s solzámi grenkími jedó,
da za nesmrtno pesem, hipec sreče,
kragulj srcé jim kljuje krvaveče ...

¹ V prevodu Ant. Aškerca.

Svečan je dan! Ej, zlato solnce sveti
po licih Ti, ki v mirni majesteti
triumf zreš pesmi svoje, radost glasno.

Tvoj plod dnes vživa ljudstvo, hvali Tebe;
moč svojo čuti, vero trdno v sebe,
v očeh bodočo svojo Vesno jasno.

Tu je zgrabil pesnik problem v vsej njegovi globoki tragiki, kakor Prešeren v svojem „Pevcu“. —

Ko me je leta 1901. že takrat daleč preko mej ožje domovine slavno ime prof. T. G. Masaryka izvabilo, da sem šel študirat v Prago, sem spoznal tudi Vrchlickega. Prišel je iz starega Klementina mož v obnošenem haveloku, na prvi pogled se mu je videlo, da je filozof, ki ne da nič na zunanost. Češki študentje so mi ga pokazali z nekim svetim spoštovanjem: „To je Vrchlický!“ Emil Frida, to je bilo njegovo pravo meščansko ime — je bil že od l. 1892. profesor modernih literatur na češki univerzi. Šel sem moža iz radovednosti poslušat. Majhna je bila ta soba, in na prstih ene roke bi bil lahko seštel njegove poslušalce. Neko mučno čustvo me je prevzelo, ko sem videl tako znamenitega moža predavati v taki mali sobici. Izvedel sem potem, da je bilo v prejšnjih časih drugače, in da je imel Emil Frida mnogo zvestih in navdušenih slušateljev; po invektivah moderne pa je nastalo med njim in mladino odtujenje. In zdelo se mi je, da sem bil opazil neko trpko resignacijo na obrazu slavnega pesnika, ko je predaval pred praznimi klopmi.

In vendar je pomenil nastop Vrchlickega v letih sedemdesetih in osemdesetih za češko literaturo novo, svežo strujo, ki je v nasprotju s staro ozkosrčno rodoljubno šolo izkušala iti v umetnosti in vsej kulturi vzporedno z zapadno Evropo. Bila je to skupina, ki se je zbirala okrog časopisa „Lumír“, ki ga je redigiral tihi in skromni J. V. Sládek, izvrstni prevajalec Shakespearja. Glavi te pesniške „komezmpolitične“ generacije sta bila Julij Zeyer in senzualistični, antični pagan Jaroslav Vrchlický, dva antipoda, ki sta si bila pa podobna v svoji univerzalnosti, v čudoviti sposobnosti, vživeti se v davno pretekle, tuje dobe in kulture, skratka v eksotičnosti svojih sujetov, in v tem, da sta poznala vse literature, predvsem zapadne Evrope, do podrobnosti. Svojo pesniško inspiracijo je radi te svoje silne naobraženosti v literaturah črpala ta generacija bolj iz literature nego iz življenja.

Silni vpliv tujih literatur in vzorov se kaže pri Vrchlickem predvsem v njegovih neštetih prevodih, ki obsegajo 87 knjig. Že v

teh prevodih je za Čehe njegova nesmrtnost; za kar so se pri drugih narodih trudile cele generacije, to je pri Čehih izvršila brezprimerna pridnost in pesniška moč enega samega človeka v par desetletjih! Začel je s Francozi in izdal veliko antologijo francoske lirike XIX. stoletja, ki jo je pozneje izpopolnil. Največ mesta zavzema kongenijalni patetik Viktor Hugo, potem parnasovci Banville, Sully Prudhome, Leconte de Lisle. Hugoja je podal Čehom že v treh zbirkah. Ta je tudi največ vplival nanj: retoriko, polihromijo, pompozno ritmiko in idejo „epopeje človeštva“ ima od njega. Od Banvilla se je naučil najdrznejših pesniških oblik. Skoraj tako blizu kakor Hugo mu je samotni, trpki Leconte de Lisle, ki ga je tudi zelo pridno prevajal. Z istim pesimizmom, z isto vzvišeno gesto tihega preziranja kakor ta, gleda tudi Vrchlický včasih na vso zgodovino človeštva. Zelo plodonosno je vplivalo na Vrchlickega bivanje v Italiji, (1875—76), kamor je šel kot vzgojitelj dveh mladih grofov Montecuccolijev. Od tiste dobe se peča sistematično z italijanskim pesništvom, ki je bilo do takrat med Čehi skoraj neznano. Prvi je bil prevod pesmi pesimista Giacoma Leopardija, sledila je kmalu Dantejeva „Divina Commedia (1879—82), pa tudi „Vita nuova“ in lirične pesmi. Prevel je Tassov „Osvobojeni Jeruzalem“ in Ariostovega „Besnečega Rolanda“. Velik vpliv je imel nanj posebno Carducci s svojim svobodnim in odkritim razmerjem do antike, s svojo protiklerikalno tendenco in formalno s svojo retoriko in krepko zgrajenimi antičnimi kiticami.

Pa Vrchlický ni ostal pri Francozih in Italijanih, vsa znamenita dela svetovne literature je zbral v svojih prevodih. Pred nami se vrste „Camoenovi“ „Os Lusiadas“, izbor najboljših Calderonovih dram, Byron, Shelley, Whitman, Poe itd. Tudi Nemcev ni prezrl in prevel njihovo najznamenitejše delo, Goethejevega „Fausta“. Iz slovenskih literatur je prevel Mickiewiczve „Dziady“ pod naslovom „Tryzna“. Najboljši so prevodi iz onih pesnikov, ki so mu duševno sorodni: pozni romantiki in verbalisti, pestrobarvni epiki renesanse in cinquecenta, senzualistični pesniki ljubezni in uživanja. Neprekosljivi so pač prevodi Tassa, Camoensa in Viktorja Hugoja.¹

Na pesnika pa je vplivala tudi antika, v prvi vrsti helenizem, v istem zmislu kakor na Goetheja, vendar se pa pozneje, n. pr. v „Freskah in gobelinah“, te podobe iz antike popačijo v nekak frivolno rokoko, na Crébillonov ali Wielandov način. Ako poznamo po teh-le prevodih in vplivih pesnikova nagnjenja, se bomo veliko

¹ Prim. izvajanja A. Nováka v Jakubec-Novákovi: Geschichte der tschechischen Literatur. Leipzig, Amelang 1907, str. 314—323.

lažje orijentirali v velikanskem labirintu njegovih izvirnih del. Pesnik je ustvarjal z nenavadno, naravnost fenomenalno lahkoto in v par dnevih in nočeh je nastalo marsikatero delo. Od časov Lopeja de Vege še svet ni videl take plodovitosti. Napisal je 246 knjig v 280 zvezkih: pesnitev, dram, novel, študij in prevodov.

„Ljubljanski Zvon“ je že leta 1902. (str. 587, 661) prinesel prav lepo in informativno študijo o Vrchlickem izpod peresa češkega literarnega historika prof. Jana Vobornika, zato lahko opustim podrobnosti, posebno naštevanje naslovov, ki ne povedo ničesar.

Nepregledna je vrsta liričnih in lirsko-epičnih zbirk. Pesnik je ustvaril tudi par celotnih, trdno zgrajenih epov: globoko legendo asketičnega anahoreta „Hilarion“ (1881); dalje faustijado „Twardowski“ (1885) z oslabljenim faustovskim in ojačenim donjuanskim elementom; grandiozna je epopeja o tragičnem koncu Jeruzalema „Bar Kochba“ (1895), ki je prevedena tudi na nemško. Tudi iz snovi o Julijanu Apostati je hotel pesnik napraviti epos, a jo je potem predelal v dramo. Dram je napisal pesnik trideset. Sujete je vzel iz najrazličnejših dob, iz antike, iz italijanske renesance, španske protireformacije, češkega srednjega veka in moderne sedanjosti. Trilogija „Hipodamija“ (1889—91) je zgrajena po vzoru grške drame. Iz antike so „veseloigre „V Dijogenovem sodu“, „Katulova osveta“ in druge. Obe veseloigri so igrali tudi na slovenskem odru. Iz renesance je komedija „Pietro Aretino“. Najbolj se mu je posrečila „Noč na Karlštejnu“ (1885), sveža komedija iz življenja Karla IV, ki so jo uprizorili v lanski sezoni tudi pri nas. Trajnega glediškega uspeha pa njegove drame niso mogle doseči.

Proze Vrchlický ni napisal mnogo: nekaj novel, študij in esejev o tujih pesnikih. „Barvaste črepinje“ so pesmi v prozi, kjer občudujemo pesnikovo bogato invencijo in ostrost opazovanja. To delo imamo v Gestrinovem prevodu tudi Slovenci . . .

Nadarjenih učencev je imel Vrchlicki troje: katoliškega mistika Ksaverja Dvořáka, erotika Jaroslava Kvapila, dramaturga Narodnega gledišča v Pragi in Jaromirja Boreckega, ki smo mu posebno mi Slovenci dolžni hvalo, ker je prevajal iz Prešerna, Stritarja, Gregorčiča, Aškerca, Ketteja, Župančiča.

Z Jaroslavom Vrchlickim ni umrl le „kralj češke poezije“, ni umrl le največji sodobni pesnik vseh Slovanov, umrl je najplodovitejši in najbolj univerzalni pesnik sedanjosti sploh . . .